

**ЗНАЧЕННЯ КУРСУ
ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ГРУПОВОЇ
НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ**

Постановка проблеми. Процес підготовки майбутнього вчителя початкових класів здійснюється через зміст професійно-педагогічної освіти, що визначений сучасними нормативними документами вищої школи і відображається у відповідних підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах, дидактичних засобах, а також при проведенні навчальних занять та інших видів навчальної діяльності [2, 43]. Але зміст учіння в професійно-педагогічній підготовці, на думку І.А. Зязюна, структурується не лише програмою, але й педагогом у таких спосіб, щоб досвід студента актуалізувався (з потреб вирощувалася мета), забезпечував приріст до індивідуальних норм (на основі опорних знань і нової інформації самостійно робився висновок), практично реалізувався. У такий спосіб створюється позитивне прирошування до потреб, норм, здібностей, забезпечується цілісний педагогічний процес, здійснюється «вирощування» особистості [3]. Оволодіння педагогічною майстерністю майбутній учитель початкових класів здійснює у процесі навчання у закладах вищої педагогічної освіти, тому вагомою є реалізація цього процесу на високому сучасному рівні.

Згідно з потребами суспільства, вимогами Болонської конвенції модернізація національної освіти передбачає перестановку акценту зі знань фахівця на його людські, особистісні якості, що постають водночас і як ціль, і як засіб його підготовки до майбутньої професійної діяльності. О.Я. Савченко визначає, що «найважливішим чинником якості шкільної освіти є якість підготовки вчителя... – людини культурної, гуманної, громадянськї свідомої» [8, 32]. Для цього сучасна викладацька практика вимагає ширше використовувати такі методи, форми і засоби, які б створювали особливі умови для творчої діяльності студентів у навчальному процесі. Мета і студента, і викладача – створити таке середовище, в якому студенти можуть розвинути ті навички пізнання та поведінки, які потрібні майбутньому фахівцеві для вирішення проблем, що чекають його на робочому місці, в його педагогічній практиці.

Традиційний характер побудови взаємодії суб'єктів навчального процесу на рівнях «викладач – майбутній учитель – учень» у педагогічному університеті суперечить теорії і практиці особистісно зорієнтованого навчання [5, 81]. З огляду на завдання сучасності було запропоновано компетентнісний підхід у процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Цей підхід до учіння пов'язано з особистісно зорієнтованим і діяльнісним, оскільки стосується особистості студента й може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання конкретним студентом певного комплексу дій. Він потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно, для «всіх» студентів, на суб'єктивні надбання одного студента. «...Зміни мають від-

буватися у кожного окремого викладача і студента, їхніх поглядах, ціннісних орієнтирах, ділових стосунках. Ці зміни мають підтримуватися і здійснюватися всім університетським співтовариством», стверджує О.М. Пехота [4, 7]. Тоді інтеграційним результатом професійно-педагогічної підготовки майбутнього учителя постає духовна, творча, вільна, соціально активна та компетентна особистість, конкурентноспроможна на ринку праці, мобільна та здібна вчитися впродовж усього життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення феномену педагогічної майстерності зверталися: О.А. Абдулліна, Є.С. Барбіна, І.А. Зязюн, Н.В. Кузьміна, В.А. Семиченко, В.А. Сластьонин, Н.М. Тарасевич (*у контексті психолого-педагогічних проблем становлення майбутніх учителів*); М.М. Барахтян, М.В. Гриньова, Л.Ф. Спірін (*формування професійних умінь*); Ю.К. Бабанський, О.І. Виговська, В.І. Журавльов, Н.В. Кічук, В.К. Розов, В.Ф. Паламарчук, С.О. Сисоєва (*розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя*); О.В. Гармаш, В.О. Кан-Калик, О.М. Леонтєв (*культура спілкування*); О.П. Рудницька (*розвиток загальної культури*); І.О. Синиця, І.І. Чернокозов, В.М. Чернокозова, Л.Л. Хоружа (*педагогічна етика*); С.Б. Єлканов, О.Г. Кучерявий, Л.І. Рувинський (*професійне самовиховання*); Ю.М. Кулюткін, Г.О. Нагорна, В.І. Шахов (*розвиток педагогічного мислення*); А.Й. Капська, Р.І. Короткова, О.І. Крєтова, Г.М. Сагач, О.Я. Савченко (*оволодіння культурою мовлення*); В.Ц. Абрамян, П.В. Галахова, Н.Г. Ксенофонтова, С.О. Швидка, Г.І. Переухенко (*театральна педагогіка*); І.С. Дмитрик, В.М. Миндикану, Г.О. Олійник, Г.І. Хозяїнов та інші (*формування педагогічної техніки і технології, логіко-емоційної виразності читання*). Аналіз літератури з проблеми дослідження дозволив дійти висновку, що на сучасному етапі існує міцне підґрунтя для вивчення феномена педагогічно-організаторської майстерності вчителя початкових класів. Спираючись на розуміння педагогічної майстерності вчителя як комплексу властивостей його особистості (І.А. Зязюн, Н.М. Тарасевич) і його організаторської майстерності як вільного володіння педагогічною технікою організації навчальної діяльності учнів, ми дійшли до визначення педагогічно-організаторської майстерності як феномена вияву вчителем початкових класів свого «Я» у педагогічній діяльності через комплекс властивостей його особистості, який забезпечує організацію навчальної діяльності учнів на засадах співробітництва для досягнення взаємодії учнів між собою та вчителем з метою формування гуманістичної особистості.

Значну увагу при розробці навчально-методичного комплексу з курсу основ педагогічної майстерності для студентів спеціальності 6.010102 «Початкова освіта» з урахуванням вимог КМСОНП приділено організації навчальної діяльності студентів [1, 7]. Особистісно зорієнтованих технологій навчання, які викладачі вищої школи можуть використовувати у своїй практиці для якісної підготовки майбутнього фахівця є багато. Г.П. П'ятакова, Н.М. Заячківська при аналізі сучасних педагогічних технологій у вищій школі приділяють увагу залученню самих студентів у процес навчання за допомогою використання технології групового вирішення проблем [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким

присвячено дану статтю. Організація навчальної діяльності майбутніх учителів початкових класів при викладанні курсів педагогічної направленості на засадах групової навчальної діяльності має за мету вирішення суперечності, що існує між сучасними вимогами суспільства до системи освіти та рівнем здобутих знань, сформованих умінь і набутих навичок, необхідних для виконання майбутніми вчителями в школі досліджуваного аспекту професійної діяльності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Ознайомити читачів із значенням курсу педагогічної майстерності в педагогічній підготовці майбутнього вчителя початкових класів до організації групової навчальної діяльності учнів.

Виклад основного матеріалу статті з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Курс педагогічної майстерності є одним з складових професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Професійна компетентність майбутнього вчителя початкових класів набувається водночас на методологічному, теоретичному, методичному та технологічному рівнях, що потребує розвинутого професійного мислення студентів. Нами висунуто припущення, що даний курс може сприяти оволодінню майбутнім учителем початкових класів певного рівня компетентності з організації групової навчальної діяльності учнів за умови відповідної організації і наповнення його змісту.

Компетентність до організації групової навчальної діяльності молодших школярів нами визначена як здатність майбутнього вчителя *визначати* цінності співпраці і *володіти* методикою і технологією організації взаємодії між учнями під час роботи малої навчальної групи; *мати* практичний досвід роботи в малій навчальній групі і *порівнювати* досягнення спільні та індивідуальні; *реалізувати* взаємодію з майбутніми колегами і учнями на гуманістичних основах, *застосовуючи* теоретичні та практичні знання на практиці.

Основна мета курсу – оволодіння майбутнім учителем початкових класів структурою педагогічної діяльності, основами наукової організації педагогічної праці на засадах модернізації навчального процесу в умовах поліетнічного регіону, яким є Крим; *стимулювання* творчої активності до організації групової навчальної діяльності учнів. Курс формує майбутнього вчителя не тільки на рівні теорії, скільки на рівні відносин (Є.С. Барбіна), тому мета всіх суб'єктів навчального процесу (студента і викладача) – створити таке середовище, в якому вони можуть розвинути ті навички пізнання та поведінки, які потрібні майбутньому вчителю початкових класів для вирішення проблем, що чекають його на робочому місці.

Особливого значення при викладанні курсу ми приділяли формам організації навчальної діяльності студентів. Нами було вирішено обрати основною формою організації навчальної діяльності студентів упродовж всього курсу – роботу в малих навчальних групах. Метою проведення лекційних, практичних занять із залученням студентів до роботи в малих навчальних групах було забезпечення високої комунікативності та активності кожного студента; включення його у взаємодію не тільки з викладачем, але й із студентською аудиторією; постійного функціонування лінії зворотного зв'язку від інших членів групи.

Підвищення рівня компетентності майбутніх учителів початкових класів до організації групової навчальної діяльності у процесі вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності» може здійснюватися під час опанування матеріалом основних тем («Педагогічна майстерність та її елементи», «Педагогічна техніка вчителя», «Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці», «Майстерність педагогічного спілкування», «Майстерність вчителя в організації навчальної діяльності учнів») через застосування на лекційних, лабораторно-практичних заняттях, у самопідготовці студентів матеріалів, цінних з точки зору даної проблематики.

Наведемо приклад етапів розв'язання мети та завдань одного із практичних занять курсу. На практичному занятті з теми «*Майстерність учителя в організації взаємодії між учнями під час групової навчальної діяльності на уроці*» ставилося за мету усвідомлення сутності, принципів, функцій групової роботи молодших школярів; формування комплексу вмінь організовувати групову діяльність як умову вдосконалення педагогічного професіоналізму. Викладачем, з урахуванням побажань, студенти були об'єднані в малі навчальні групи. Кожна мала група студентів (4-5 осіб у кожній групі) повинна була розподілити ролі-функції, що могли змінюватися на кожному етапі заняття. Наприклад, «ведучий» – організовує обговорення питання, проблеми, втягує в роботу усіх членів груп; «аналітик» – задає питання учасникам під час обговорення, піддає сумніву ідеї та формулювання; «протоколіст» – фіксує все, що стосується розв'язання проблеми, формулює позицію групи; «споглядач» – оцінює участь кожного члена групи.

1 етап заняття мав за мету – діагностування теоретичної підготовленості студентів до заняття за допомогою розроблених карток за тематикою «Історична довідка з проблем організації групової навчальної діяльності учнів»; «Мета та принципи навчання в малих групах»; «Варіанти організації групової роботи молодших школярів»; «Роль учителя в організації взаємодії між молодшими школярами під час групової роботи». За допомогою обладнання заняття (плакату із висловлюваннями вітчизняних та зарубіжних вчених-педагогів про навчання в співробітництві; фотосесії, на якій були представлені фрагменти уроків з використанням групової форми організації навчальної діяльності учнів на різних уроках початкової школи) студенти у ході дискусії у малій групі мали змогу скласти план свого виступу, опорні схеми та захистити своє дослідження. У ході обговорення в груповій формі та доведення своєї точки зору студентами здійснювався обмін пропозиціями, аналізувалися рішення товаришів і в результаті узагальнення групових та авторських думок визначалася певна спільна педагогічна ідея.

2 етап заняття: дискусія між групами, мета якої – визначити роль учителя при організації групової навчальної діяльності учнів, приділяючи увагу діям і особистісно привласненим якостям учителя початкових класів, які сприяють та заважають її ефективній організації.

3 етап організації заняття мав за мету проведення аналізу прийомів організації групової роботи школярів на уроках початкової школи. Малим навчальним групам студентів було запропоновано для аналізу фрагменти різних етапів

пів уроків початкової школи (українська мова, читання, математика, природознавство). Кожна група мала фрагмент уроку з підключенням групової роботи та завдання для обговорення. Наведемо приклад однієї із карток для аналізу фрагмента уроку та запропоновані завдання.

Картка 1. Урок природознавства у 3 класі. Тема «Рослини лісу. Хвойні ліси. Листяні ліси». На початку заняття учитель підготував та поклав кожному учню на парту картки різного кольору (жовті, зелені, червоні) та різної форми (прямокутники, трикутники, круги). Для вивчення нового матеріалу учитель пропонує учням об'єднатися у малі групи за допомогою кольору карток. Утворилося три групи учнів, вони обирають лідера, секунданта, каліграфа. Кожна група одержує своє завдання. Жовтий колір – опрацювати матеріал «Рослини лісу»; зелений колір – «Хвойні ліси»; червоний колір – «Листяні ліси». Учні працюють у групах. Читають статті; занотовують основні положення, терміни; відповідають на запитання після текстів.

Потім учитель запропонує об'єднатися в групи за формою карток. Зараз учні працюють у нових групах. У кожній групі обирають лідера. По черзі розповідають матеріал, який вивчили у попередніх групах. Лідер слідує, щоб усі працювали, говорили, доповнювали. Якщо якась група має труднощі, вчитель підключається до її роботи й керує обговоренням. Наприкінці уроку вчителем проводиться перевірка, як учні засвоїли вивчений матеріал. (За кн. Нор К.Ф. Групова навчальна діяльність молодших школярів: історія, теорія, технологія: Науково-методичний посібник. – Миколаїв: Вид-во «Ілліон», 2006. – С. 94). Завдання:

1. Як називається даний вид організації групової роботи учнів, хто є автором цього методу?
2. Яку мету переслідував учитель, розподіляючи ролі для учнів у групі?
3. Чи не була діяльність учнів на уроці знеособленою? Як учитель може дізнатися про те, як учні працювали над отриманим завданням?
4. Визначте міру допомоги слабким учням на цьому уроці.

Метою 4 етапу заняття було визначення дій вчителя в організації взаємодії між учнями. Студентським малим навчальним групам було запропоновано виконання завдань і вправ на моделювання поведінки вчителя (вербальні, невербальні дії) на уроках початкової школи. Наприклад, група 1 мала таке завдання: змодельуйте фрагмент уроку початкової школи з підключенням групової роботи учнів (перевірка домашнього завдання), особливу увагу приділяючи вербальним і невербальним діям учителя з метою встановлення контакту з учнівською аудиторією; з метою активізації уваги учнів на певну форму організації навчальної діяльності.

5 етап мав за мету підведення підсумків заняття. У ході дискусії студентами було дано визначення поняттю «майстерність вчителя при організації групової навчальної діяльності учнів». Студенти запропонували такий варіант: зміст майстерності вчителя початкових класів з організації групової навчальної діяльності учнів виражається комплексом якостей особистості вчителя (гуманістична спрямованість, чуткість, емпатія, спостережливість, тощо), що виникає внаслідок інтеграції мотивів, установок, професійно-педагогічних знань, умінь і

навичок, досвіду з організації групової навчальної діяльності учнів у багато-предметному середовищі початкової школи.

Об'єднання студентів у малі навчальні групи сприяло усвідомленню в розвитку таких якостей особистості як повага до чужої точки зору; бажання навчатися у інших; сприйняття інших, що відрізняються від особистісних, способів мислення. Студенти мали можливість усвідомити сутність, принципи, функції групової роботи на засадах співробітництва; переконатися в доцільності застосування навчання «в дії» для удосконалення педагогічної майстерності вчителя.

Години, що відведені на виконання індивідуальної роботи студента, вимагають підвищеної уваги до її організації та оцінювання. З огляду на те, що індивідуальна робота студента має за мету забезпечити розвиток його творчих здібностей та професійного мислення, надбання професійно значимих знань, практичних навичок і якостей особистості, нами запропоновано групові проєктні дослідження. Вони мали за мету опанування досвідом виконання проєктної роботи в малій групі; стимулювання систематичної самостійної роботи кожного студента протягом опанування курсу і підвищення якості його знань. Наприклад, на період педагогічної практики було запропоновано завдання – вивчення педагогічного досвіду вчителів початкових класів з організації групової навчальної діяльності учнів. Контроль за якістю виконання індивідуального завдання здійснювався на спеціальних консультаціях для кожної малої навчальної групи. Результати роботи кожної групи були представлені на міні-конференції, де студенти ділилися своїми враженнями, напрацюваннями. Ефективність результатів роботи малої навчальної групи студентів, насамперед, залежала від роз'яснювальної роботи викладача (на лекційних, практичних заняттях та консультаціях), а також наскільки кожен студент розуміє свою роль, значення своєї активності, сумлінності під час виконання роботи.

Письмові форми контролю при викладанні цього курсу нами не проводилися. Згідно із специфікою предмета, коли метою навчання є здобуття навичок ораторської майстерності, професійної риторики, мовленнєвої практики, письмові форми контролю не можуть стимулювати розвиток творчого мислення студентів, таким чином, вони не можуть бути доцільними в даному випадку.

Оцінювання студентів при викладанні курсу мало свою особливість, а саме: визначення кожним студентом своєї ролі у інсценівці, проєкті, дослідженні; ролі своїх товаришів у спільній справі. Опитування студентів групи після одержання підсумкової оцінки показало їхнє позитивне ставлення до організації навчального процесу в малих групах. Організація навчання в аудиторії та організація позааудиторної індивідуальної роботи шляхом урізноманітнення активних форм пізнавальної діяльності, оцінювання вкладу студента за активність на лекціях, участь у спільних проєктах на практичних заняттях не тільки з викладачем, а й товаришами, сприяло підвищенню відповідальності за свої результати. Вони відчували необхідність у активній участі кожного через кінцевий результат (оцінку під час сесії).

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Студенти відзначають, що в процесі опанування курсу вони набули досвіду з навчання в малій групі, що дозволило їм розвинути навички повноцінної співуча-

сті в навчальному процесі, відчуття індивідуальної відповідальності за свою роботу. Наповнення змісту курсу теорією і практикою з моделювання та проектування уроків початкової школи з включенням групової форми організації навчальної діяльності учнів сприяло актуалізації знань майбутнього вчителя з предметів, які вивчалися на попередніх курсах; визначенню сутності майстерності вчителя в організації взаємодії між учнями під час групової роботи на уроці.

При викладанні курсу були виявлені деякі невирішені питання стосовно максимального забезпечення наочністю та розвитку уяви майбутнього вчителя при моделюванні уроків початкової школи з включенням групової форми організації діяльності учнів. Тому, ми вважаємо, що проблему підготовки майбутнього вчителя початкових класів до організації групової навчальної діяльності учнів потрібно вирішувати комплексно, підключаючи інші дисципліни педагогічного циклу, що є перспективою нашого подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барбіна Є.С. Програма з основ педагогічної майстерності. – Херсон: Айлант, 2000. – 28 с.
2. Болюбаш Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти: Навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. – К.: ВВП «КОМПАС», 1997. – 64 с.
3. Зязюн І.А. Пріоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти // Наук. вісн. Миколаїв. держ. пед. ун-ту: Зб. наук. пр. – Миколаїв, 2001. – Вип. 4. – С. 11-22.
4. Пехота О.М. Якість вищої педагогічної освіти – умова інноваційного розвитку суспільства / Науковий вісник Миколаївського державного університету: Зб. наук. пр. – Випуск 18: Педагогічні науки / За заг. ред. В.Д. Будака, О.М. Пехоти. – Миколаїв: МДУ, 2007. – С. 4-9.
5. Пехота О.М., Старєва А.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: Монографія. – Миколаїв: Вид-во «Ілліон», 2005. – 272 с.
6. П'ятакова Г.П., Заячківська Н.М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі. Навчально-методичний посібник для студентів та магістрантів вищої школи. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 55 с.
7. Рекомендації щодо впровадження кредитно-модульної системи у вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації / Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 30 грудня 2005 року № 774 «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу».
8. Савченко О.Я. Теоретичні підходи до визначення якості шкільної освіти // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – К.: «Педагогічна преса», 2007. – № 2 (55). – С. 26-33.